

Ankara "Dil ve Tarih—Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü
Tezi veren: Prof. Jean Camborde.

YAKUP KADRİ'NİN BEŞ ROMANINDA FRANSTZ REALİST VE NATURALİSTLERİNİN TESİRLERİ

Dr. NECDET BİNGÖL

Fransız Dili ve Edebiyatı İlmî yardımcıısı

Tarihin hemen her devrinde, bir milletten ötekine, ırkların ve iklimlerin tesirlerini, her birinin kendine has karakterlerine göre değışikliklere uğrayarak veya aynen geçen "Fikirlerin göç etmesi,, adını verebileceğimiz bir ceryan vardır. Hangi milletin edebiyatı olursa olsun olgunluk çağına varıp mükemmel eserler yaratabilmek için başka milletlerin şaheserlerinden faydalanacaktır. D'Alembert daha 1768 de "Bütün aydın milletler, vermek ve almak zorundadır. Bu hakikat edebiyatın terakkisinde unutulamiyacak ve inkâr edilemeyecek kadar esashdır,, diyordu.

Bizde Tanzimat hareketiyle garp medeniyetine, garp kültürüne ve garp edebiyatına karşı başlayan yakın ilgi, yıllardır alışılmış olan Arap ve Acem kültürü ile o kültürün yayın vasıtası olan edebiyatından, az veya çok, uzaklaşmayı icabettiriyordu. Tanzimatla beraber Fransa'-ya ve Fransadan gelen her şeye karşı bir hayranlıktır başlayınca, edebiyatımız örnek olarak kendisine Fransız edebiyatını seçti. Bu seçişte önce, insanlara hürriyet bağışlıyan Fransız ihtilâli prensiplerinin Fransız kültürüyle yakından temas eden bâzı gençlerin kafasında ve ruhunda yarattığı uyanmayı göz önünde tutmalı; sonra da, Fransız edebiyatına karşı duyulan hayranlığın tesirini aramalıyız. Su da var ki, Fransız edebiyatına yöneldiğimiz yıllar, Fransız şiirinin edebiyatımızda çoktandır işlenmiş bir tem olan lirizme dayandığı yıllardır; Fransız edebiyatı Klâsisizmin dar çerçevesinden fırlayıp, hürriyet bayrağı elde, akıl ile alâkasını keserek, muhayyelenin coşkun seline kendisini kaptırılmış, hayal iklimlerine doğru yol almaktadır. Hayale bu kadar geniş bir yer vermeğe başlayan Fransız şiiri yüz yıllardır şiirimizin esas unsurunu teşkil eden mücerredliğe doğru gitmekte ve binaenaleyh bizim şiirimize yaklaşmaktaydı. Bünye ve ruh bakımından olan bu yakınlık yalnız şiirde kalmayıp edebiyatımıza yeni girmeğe başlayan tiyatro ve roman nevelerinde de kendisini gösterdi. Bizde garp tarzında ilk eserler yazılmaya başlandığı sıralarda, Fransada realist edebiyatın başlamış olmasına rağmen, ön safta gelen romancılarımız, Fransız romantiklerine benzemiye uğraşmaktaydılar. Recai Zade'nin "Araba Sevdası,, Nabi zade Nâzım'ın

"Zehra,, sı birer küçük istisnadır. Demek oluyor ki, romantiklere fazla bir önem veren tanzimatçıları realist eserlerin haşin görünüşü pek cezbetmiyordu. Serveti Fünunculara gelince; onlar Lamartine'lerin, Musset'lerin, Hugo'ların tesirlerini henüz muhafaza etmekle beraber Balzac'a Stendhal'e, hatta bütün realist ve natüralistlere karşı da derin bir hayranlık duymuş ve onlar gibi yazmak istemişlerdi. Serveti Fünun koleksiyonlarında görülen makaleler bu tesirin belli bir delilidir. Zaten Serveti Fünun edebiyatının romanda belli başlı mümessillerinden olan Halid Ziya Balzac, Stendhal, ve Bourget'ye benzemek istediğini söylemekte¹; Mehmet Rauf: "...Roman bir mazbatai içtimaiye olmalı, bizde pek yanlış telakki edilen "Sanat için Sanat,, nazariyei akimesini def ve red etmeli². "demekte idi. Görülüyor ki Serveti Fünun romancıları hülya âleminde gözleri kapalı dolaşmaktan vaz geçip, realiteden bahsetmenin sırası geldiğini anlıyorlardı; fakat onların bahsetmek istedikleri realite çok defa terki binde şiirin dozajı fazla olan bir hakikatti. Bunda kendilerini mazur görmek lâzım. Onlar topluluk hayatının verdiği heyecanlardan mahrum kaldıkları için, kendi dışlarındaki âlemin baskısını ve sertliğini unutturacak, sıkıntılarını giderecek başka bir dünya arıyorlar, bunu da içlerinde buluyorlar. Her alanda istibdâdın hüküm sürdüğü böyle bir devirde yazı yazanların çoğu ister istemez kendi içlerine çekilmiş, "fil dışı kule,, lerine kapanmıştı.

Serveti Fünuncularda kuvvet bulan realist eser yazmak hevesi, Fecri Âti muharrirlerinde o kadar artmıştı ki "Çıkılmaz Sokak,, da kendilerini başarıya ulaştıracak yolu açtıklarını bile sanıyorlardı. Fakat "İnsan için Sanat,, "Hayat için Sanat,,ı kabul ettikleri halde, sübjektif kalmaktan da kurtulamıyorlardı.

Son devir edebiyatına gelince; muhtelif edebiyat okullarına mensup yazarlardan yapılan çeşitli tercümeler ve romancılarımızdan bir çoğunun yabancı dil bilmeleri dolayısıyla, romancılarımızda gene başta Fransız romantizmi ve realizmi olmak üzere, öteki milletlerden gelen edebî ceryanların da ayrı ayrı veya bir arada tesirlerini bulmak kabil olacaktır sanıyoruz.

Realizm zaviyesinden bakarak edebiyatımızın muhtelif devirlerini kısaca gözden geçirince görüyoruz ki: Muharrirlerimiz arasında realiteyi önümüze serip göstermiye çabalayanlar var; fakat gerçeğin dış yüzünde kaldıkları için cemiyeti meydana getiren sınıfların, zümrelerin temayüllerini, topluluğun sosyal hayatını, âdetlerini anlatamıyorlar. Oysaki örnek olarak aldıkları Fransız realistleri yaşadıkları cemiyetin tablosunu çizebilmişlerdi. Bizimkilerin başaramamalarına sebep olarak: "Bu meselelerin ayrıca aramızda geniş bir münakaşa mevzuu teşkil etmemesidir.

¹ Halit Ziya, Kırk Hayatlar, Önsöz S. 7

² Serveti Fünun, Cilt 18, No. 445

Sonra hakikaten cemiyet hayatına sırf tefekkürün zaviyesinden bakmış yerli filozoflarımız ve mütefekkirlerimiz eksik, binaenaleyh edebiyat malzemesini etrafında bulamıyor³, „ demek yerinde olur.

Bir iki kelime ile Fransız edebî cereyanların tesirlerini söylemek istedik. Şimdi asıl konumuza geçip romancılığı daha ziyade Millî edebiyat devresinde gelişen Yakup Kadri'nin beş romanında Fransız realist ve natüralist tesirlerini göstermeye çalışacağız. Fakat bu tesirleri araştırmaya geçmeden önce, realizm ve netüralizm hakkında şunları söylemek istiyoruz: Realizm ve naturalizmi çeşitli yazarlar, çeşitli şekillerde târif etmişlerdir. Birinin realist dediğine, bir başkası natüralist; başkasının natüralist dediğine, bir ötekisi realist demiştir⁴. Realizmin esası. müşahedenin ve dokümanların tanıttığı realiteyi tabiatın bize gösterdiği gibi, aslına bir değişiklik vermeksizin, yazanın şahsî düşüşünü, şahsî duyuşunu söylemesine müsaade etmeden tasvir etmektir. Bu esas ve metodlara tecrübeyi katarak yeni bir cereyan gibi ortaya çıkan natüralizm, Flaubert'lerin, Goncourt'ların açtığı yolda yürüdü. Bundan ötürü biz, naturalizmi, realizmin ilmî tecrübeye dayanan, ilmin metodlarını benimseyerek daha fazla gelişmiş bir şekli diye kabul ediyoruz. Realizm, natüralizmden daha önce vücut bulmuş, eserlerini vermiş olduğundan, tasnif içinde tasnif yapmamak gayesiyle bu iki edebî cereyanı birleştirip "Realizm,, adı altında mütalâa etmek daha yerinde bir şey olur diye düşünüyoruz. Sonra, bir de "tesir,, kelimesinden neyi kastettiğimizi söyliyelim: Biz "tesir,, derken, romandaki konu, aksiyon, şahısların karakterlerini tamamen benzetme gibi kopyacılıktan ileri geçemiyen benzetiş söylemek istemiyoruz. Böyle olsaydı, Yakup Kadri'nin romanları üzerinde bu kadar düşünmiye zaten lüzum yoktu. Bizim aradığımız Thibaudet'nin tabiriyle: "Bir romancının bir romancıya ilham veriş, bir muhayyilenin bir başka muhayyileyi ateşleyiş,, dir. Şüphe yok ki güzel eserler yaratmakta üstatlarla benzemek isteyişin, kendi şahsiyetini kaybetmemek şartıyla, faydalı ve yapıcı bir rolü vardır. Çok defa bir sanatkârın hayatını incelediğimiz zaman, onun örnek olarak alacağı kimseye karşı samimî bir hayranlık duyduğunu, sonra da bu hayranlığın benzetme arzusuna döndüğünü, neticede tesir altında kaldığını görürüz. Racine'in ilk eserlerinde Corneille'i hatırlatan şeyler vardır. Moliere başlangıçta kendinden evvel gelenlerin usullerini kullanır. La Fontaine de öyledir.

Benzetmenin, yâni tesir altında kalmanın hayranlıkla başladığını söyledik. O halde Yakup Kadri'nin edebî hüviyetinin teşekkülünde yardımcı olan, takdir ettiği ve sevdiği Fransız muharrirlerinden bahse-

³ Hamdi Tanpınar, Yeni Edebiyat gazetesi No. 3

⁴ Meselâ G. Lanson, David-Sauvageot, G. Pellissier, E. Maynial, Jules de Co urt, Zola, A. Thibaudet, Dumesnil, Martino'nun tasnifleri başka başkadır.

delim : Yakup Kadri, A. Dumas Pere'in doğum yılı dönümü münasebetiyle yazdığı "Nisyan,, adlı bir yazıda, Monte Cristo romanını eskiden pek sevdiğini, Dumas'ya hayran olduğunu söylemekte ve şöyle devam etmektedir. "... Vakıa fikrî hayatımın bir devresi geldi ki Dumas'yı sönük ve dar bulmağa başladım. Edebiyatı cedidenin açtığı realizm cereyanı beni de Daudet'lerin, Goncourt'ların, Zola'ların kucağına attı." Mektubumuza lütfen verdikleri cevapta: "Fransız romancılarından gençliğimde çok zevkle okuduklarım Stendhal ve Balzac'dır. Şimdi Marcel Proust ile Jules Romains'in âdeta tiryakisi oldum. Fakat bunların, sanıyorum ki, benim üzerimde doğrudan doğruya bir tesirleri yoktur. "Diyorlar. Bir konuşmasında : ".. Evvelâ söylediğim gibi Flaubert'in, Zola'nın tesirinde kalmıştım.,⁵ Başka bir mülâkatta da : "Ben ilk yazılarımı önce İbsen'in tesiri altında yazdım. Bende daha sonra Maupassant'nın tesiri görülmiye başladı. O zaman Refik Halid ile ben, Maupassat'ın tesiri ile şehir içindeki tiplerden ayrılarak mevzularımızı köylerden, çobanlardan ve halkın arasından seçmiye başladık.,⁶ diyor. Yabancı romanını Almancaya çeviren Max Schultz diyor ki: "Yakup Kadri Avrupa edebiyatı ile yakından meşgul oldu; bilhassa Flaubert'i Daudet'yi, Maupassant'ı, hattâ Bourget'yi okudu.,⁷ Acaba Yakup Kadri'nin ele aldığımız bu beş romanında romantiklerin tesiri yokmu? Kahramanlarına söylediği sözler, verdiği misallerle Fransız edebiyatını klâsiklerinden sembolistlerine kadar gayet iyi tanıdığını müşahede ettiğimiz değerli yazarımızın romanlarında realizm ve natüralizm'den başka tesirler de bulmak pek âlâ mümkündür. Fakat bunlardan bahsetmek konumuzun dışına çıkmak olur. Biz, kendisinin de söylediği gibi realistlerin, "Daudet'lerin, Zola'ların, Goncourt'ların,, Maupassant'ın, Flaubert'in, kısaca, realist ve natüralist mekteplerin gerçekten mümessilleri sayılan romancıların tesirlerini şu beş romanda arayacağız.

"Kiralık Konak,,

Bir romanın kompozisyonu bahis mevzuu olduğu zaman realizmin bulunduğu ve Madame Bovary romanının esasını kuran bir tarz vardır:

Romandaki vaka şahısların karakterlerini terkip ve teşkilde işe yaradığı zaman bir değer kazanır. Kiralık Konak'da entirik bu şekilde tertiplenmiştir. Romanda geçen bütün vakalar, şahısların benliklerini meydana koymak için sıralanmış. Muharrir onların iç âlemleri ile dış âlemin ilgisini göstermek için muhitin tasvirine de önem veriyor ve şahısların bize kendi muhitleri içinde gösteriyor. Çünkü realist romanlarda şahısların karakterleri okuyucuya tanıtılırken muhitin tesiri de

⁵ Mülakatı yapan, İstanbul Üniversitesi Doçentlerinden Bay Cevdet Perin 17 Ağustos 1939. Bu mülakat hiç bir yerde çıkmamıştır.

⁶ Dikmen mecmuası No. 22 15 Birinciteşrin 1942

⁷ Max Schultz, Der Fremdling S. 21 .

belirtilir. Bu romandaki tipler, Zola'nın romanlarında olduğu gibi, yaşadıkları devirler göz önünde tutulursa, ferdi olmaktan ziyade umumî, daha doğrusu içinde yaşadıkları cemiyetleri temsil edebilen, yetiştikleri devirler hakkında bize bir fikir verebilecek kimseler. Naim Efendi, Servet Bey, Seniha, Faik, Hakkı Celis tipik örneklerdir. Realistler elbise ile elbiseyi giyen arasında bir münasebet aramışlardır. Onlara göre elbise insan şahsiyetinin dış kalıbıdır. Goncourt'lar her hangi bir tarih çağını elbise ile karakterize etmek isterlerdi. Yakup Kadri de öyle düşünüyor; hattâ daha ileriye giderek bir cemiyet fertlerinin ahlâkî bünyesinde olup biten değişiklikleri bile elbise ile izah ediyor. Romandaki şahıslara bakınca şunu görüyoruz: her biri aldığı terbiyeye göre, değiştirilemeyen alın yazılarına boyun eğerek rolünü oynuyor. Şahsiyeti bir kaç kalem darbesiyle çizilen Naim Efendiye karşı bir yakınlık, bir sevgi duyuyoruz. Yakup Kadri de Daudet gibi kahramanları ile ilgilenip sevdiği kimseleri sevdirmesini, aynı zamanda anlattığına kendini karıştırmamasını da biliyor. Romanda kuvvetli bir tip var, Seniha Madame Bovary'ye ne kadar benziyor! İki de ruhen tenbel ve boş hülyalar kurmaya kabiliyetli yaratıklardır. İkisinde de aynı romantik muhayyele; uzak, bilmedikleri yerlere seyahat etmek hülyaları. Emma ruhunun ihtiyaçlarını tatmin etmek için muhayyel iklimler düşünen, düşündüğünü hakikatte de yaratmaya çabalayan, bu uğurda hayatını alt üst ettiği halde muvaffak olamayınca da hayal inkisârına uğrıyan bir kadındır. Jules de Gaultier bu yanlış yola sapmaya "Bovarysme,, diyor. Seniha ile Emma ikisi de aynı ruh haleti içindedirler: "Derin bir iç sıkıntısı bu alaca karanlık gibi âsabını sarmıştı,, - Kiralık Konak.S.24 - ." ... ve can sıkıntısı ... o sessiz örümcek, karanlıkta kalbinin her bucağına kuvvetli ağını örüyordu.,⁸ Seniha kendisine Avrupadan bahseden mürebbiyesine,, - Madam, söyleyin bu hayata karışmak için ne lâzım? der dururdu. ,, - S.25 - Emma "Şatafatlı yaşayışlara imrenir, maskeli balolara imrenir, onların kucağında kendisinin daha bilmediği aşırı zevklere ve çılgınlıklara imrenirdi. ,,⁹ Seniha da Emma'nın düştüğü ruh buhranına düşmüştür: " Bir kaç günden beri odasından dışarıya hemen hiç çıkmıyor gibi idi; ne görmek ne görünmek istiyordu. Evin içindekilerden biri yanına girip çıktıkça fena halde muazzap oluyor ve sorulan suallerin hiç birine cevap vermiyordu.,, -S.36 - Emma da "Gittikçe huysuz ve şımarık oluyordu. Mahsus kendisi için yaptırdığı yemeklere el sürmez, bir gün yalnız süt içerken ertesi gün fincanlar dolusu çayla midesini şişirirdi. ,,¹⁰ Naim efendi Seniha'nın sinir hastalığına çare aramaktadır. " Hekimler Senihaya biraz yer ve hava değiştirmeyi, biraz kırlarda ve denizlerde ey-

⁸ Madame Bovary, ikinci tabı S. 46 Ali Kâmi Akyüz'ün tercümesi.

⁹ Madame Bovary, ikinci tabı S. 70 Ali Kâmi Akyüz'ün tercümesi.

¹⁰ Madame Bovary, ikinci tabı S. 69 Ali Kâmi Akyüz'ün tercümesi.

lenmeyi tasviye ettiler. „ -S.43- Şarl " karısını Ruan'daki eski hocasına götürdü ; onda sinir hastalığı vardı. Hava değişikliği lazımdı,,¹¹ Senihayı,, Avrupanın şenlik ve aydınlık şehirleri esrarengiz bir surette kendisine doğru çekiyordu. "-S.39-:, Thibaudet: "Bu başka yerde olmak arzusu, işte bovarysme.,, der. Emma zamanla içinde bulunduğu kötü vaziyetin düzeleceğini umar, her gün kendisini kurtaracak birisini beklerdi. Seniha da "Kendisine geniş ve muhteşem ufku açacak adamı bekliyordu. "-S.92- Flaubert'in,, Madame Bovary"de kullandığı hülya motifini Yakup Kadri de kullanmıştır. Flaubert hülyalı bir gece tablosunu gözümüzün önüne serdikten sonra hayalden hakikate döner; Yakup Kadri de mehtaplı bir gecede ada dekorunu çizdikten sonra hülyadan hakikate dönmek ihtiyacını duyar. Senihanın sevgilisi Faik "bir sürü ufak tefek işlerini, müddeti gelmiş borçlarını ..,, düşünür. Bu reel ile ideal arasındaki acı tezattır. Emma'nın sevgilisi Rodolf da bu acı tezada düşer.,, Onun için şimdi kendimi de hudut harici edemezdimya "der. ¹² Emma Leon'a aşık iken ruhundaki değişiklik yüzünü de, hareketini de değiştirmişti.,, Emma zayıfladı, yanakları soldu, yüzü uzadı. İri gözlerini çerçevesiyen siyah halkaları ile, çekme burnu ve şimdi hep sessiz, kuş gibi hafif yürüyüşü ile, alnında ilâhî bir beşaretin işareti, dünyaya bağlılığı hemen hemen kalmamış gibi bir yaşayışı yokmu idi? ¹³ Faik'ı seven Seniha'nın da yüzü değişmişti. "Evvelden rengi yanaklarının uçlarına doğru hafifçe pembe ve şekli değirmeye yakın olan bu yüze sıcak bir solukluk ve nârin bir uzunluk geldi.,, "Bakışlarına sert bir süzgülük yürüyüşüne ve oturuşuna, kalkışan lâtif bir perişanlık geldi; rüzgârda kıvıldıyan dallar gibiydi.,, -S.62- Aşık Emma "gittikçe ince hisli oluyor, sevdalanıyordu. Aralarında hatıra minyatür resimler alınıp varıldı, iki taraftan birer tutam saç kesildi.,, ¹⁴ Seniha "••• bir takım hissî ve hülyalı tavırlarla sevdasının hudutlarını açmaya, genişletmeye çalışıyordu. "Fındık cesametinde küçücük bir altın kutu, üstü işlemeli mini mini ipek bir kese, hiyeroglif işaretlerle mahlûk bir madalyon...,, gibi şeyler vermektedir. -S.84- bulunduğu muhitten uzaklaşamıyan Seniha ve Emma aynı tarzda düşünürler. Seniha "Belkıs Hanım kendisinden daha talihli, daha mesut olmak için acaba ne yapmıştı?,, ""Vücudu nekadar ham halat, vaziyetleri ve tavırları nekadar adi, giyinişi, nekadar kaba idi. "-S. 114- Emma,,... çok mes'ut yaşıyan kadınlar vardı; kendisinin onlardan geri kalır yeri yoktu! Vobiyesar'da iken düşesler görmüşü ki vücutları daha hantal muameleleri daha bayağı idi.,, ¹⁵

Madame Bovary romanında şahısların karakterine hâkim olan müş-

¹¹ Madame Bovary, ikinci tabı S. 71 Ali Kâmil Akyüz'ün tercümesi

¹² Madame Bovary, ikinci tabı S. 211 Ali Kâmil Akyüz'ün tercümesi

¹³ Madame Bovary, ikinci tabı S. 109 Ali Kâmil Akyüz'ün tercümesi

¹⁴ Madame Bovary, ikinci tabı S. 178 Ali Kâmil Akyüz'ün tercümesi

¹⁵ Madame Bovary, ikinci tabı S. 70 Ali Kâmil Akyüz'ün tercümesi

terek bir vasıf vardı: iradesizlik. Kiralık Konak'da da çeşitli terbiyelerle yetişmiş, çeşitli cinsten oldukları halde şahısların hepsinde aynı iradesizlik var. Naim Efendi Seniha'ya karşı, Seniha Faik'a karşı, Hakkı Seniha'ya karşı olan sevgisinde iradesizdir. İradenin böyle ortadan kalkışı realist romana damgasını vuran fatalizmin bu romanda da ana fikir olduğunu gösterir. İç sıkıntısına kendisini kaptıran Emma çareyi durmadan deyişen sevgilerde bulacağını sanır, netice aradığını ve beklediğini bulmamak ve düşüştür, Senihanın tuttuğu yol da aynı yoldur.

" N u r B a b a , ,

Yakup Kadri bir mülâkatta: " Erenlerin Bağından ile garp tesirinden kurtularak kendime döndüm. Bu dönüş ve arayış beni tasavvufa götürdü ; ve ondan sonra Nur Baba'yı meydana getirdim, " ¹⁶ der. Gerçekten bu roman "kendine dönüş,, ile mi yazılmıştır, yoksa bir tesir var mıdır? Bunu araştıralım. Romanın ikinci basımının baş tarafına konulan " İkinci izah ,, , muharririn bu romanı yazışındaki düşüncesini açıkça gösterir. Nur Baba, yüz yıllarca cemiyetimizce bir tarikat halinde yaşayan Bektaşiliğin erkânını âdabını esaslı hatlarla anlatır. Goncourt kardeşler de içinde yaşadıkları topluluğun muhtelif sınıflarının tablosunu çizmek istemişlerdi. Fakat onlar ifrata varan dekor ve kostüm tasvirleri ile gayelerine pek erememişlerdi, Yakup Kadri ise okuyucuda ilgi uyandırabilecek kısımları anlatmasını biliyor. Hani bir şehrin genel görünüşünü gösteren, yan yana konulunca bütün şehri meydana çıkaran serî halinde fotoğraflar vardır. Bu fotoğraflar kendi başına şehrin bir kısmını göstermekle beraber bir araya gelince şehir karşımızda daha güzel canlanır. İşte romanı teşkil eden muhtelif fasıllarda böyle bir manzara gösteriyor. Kendi başlarına bize romandan bir kısmı anlatmakla beraber hep bir araya gelince romanın tamamını veriyor. Realist romancılar eserlerini bir biri peşi sıra gelen tablolarla meydana getiriyorlardı. Realistlerin romanı tablolarla terkip etmesi Thibaudet'ye göre: " bize, bir çerçeveye giremeyen bir akışı, kendine mahsus başlangıcı ve sonu olmıyan bir hayat hissini vermek içindir., " ¹⁷

Romanın erkek kahramanı Nur Baba, zevk ve sefa meclislerinde, büyüüp yetiştiği için, realist düşüncesinin tabii neticesi olarak, muhiti- nin tesirine kapılacak ve karşımıza sansüel bir tip olarak çıkacaktır. Zola'nın kahramanları çok defa yaşadıkları cemiyetin bir sınıfını temsil ediyordu. Nur Baba da bozulan Bektaşî tekkesindeki bir şeyhi temsil ediyor. Romancı bütün realistler gibi, bozulan cemiyetlerdeki bozulan fertlerin romanını yazmak istiyor. Bu yazıda realist romanda esaslı bir tem olan hiciv, gizli alay yalnız fertlere değil, cemiyete karşı da çevrilip duracaktır. Aşk ve ihtirasta sukut diye bir şey kabul

¹⁶ Dikmen mecmuası No. 22, 15 Birinciteşrin 1942.

¹⁷ A. Thibaudet, Gustave Flaubert, s. 213.

etmek istemiyen muharrir ¹⁷, romanında aşkları tasavvufî olmaktan ziyade maddî olan kimseleri yaratmıştır. Bu realist bir romancı için tabîî bir şeydir; çünkü insan iç güdülerini hareket eder. Zolada " ihtirasların taşkınlığını „ tasvir etmek istediğini söylüyordu. Nur Baba'nın sevgilisi Nigâr da realist roman kahramanıdır; " tab'an cesaretsiz, azimsiz ve müteredit „ dir. Şeyhin arzularına râm olmamak için çabaladıktan sonra tam manasile teslim olacaktır. Mukadderata boyun eğecek, iç güdülerinin isteklerinden kurtulmak için hiç bir harekette bulunmayacaktır. Çünkü Fransız realist romanlarında olduğu gibi, burada da sinirler iradeyi baskısı altına almıştır.

Roman bizde bir hayatın devamlılığı hissini bırakacak bir şekilde, kesin bir sonuca varmadan, kaderin dileklerine teslim olmakla bitiyor. Realist romanda bir gelenek haline giren bu " kadere rıza .. için Thibaudet: " yarım asırdan fazla bir zamandanberi Fransız romanı şu istikameti takip ediyor; bir alın yazısının veya bozulan bir varlığın romanı; Flaubert'in üç modern romanı, Goncourt'ların, Daudet'lerin, Zola'nın, Maupassant'ın bütün romanları bu esaslar dahilinde yazılmıştır.,¹⁸ diyor. Romanın kahramanı Nigâr da istediğini ve umduğunu bulamayacaktır amma kaderine razı olmasını bilecektir. Romanda zaten böyle bitiyor.

"Sodom ve Gomore"¹⁹ „

Kiralık Konak muharriri Yakup Kadri'yi Flaubert'e benzetmek istersek, bu romanın yazarını Zola'ya benzeteceğiz.

Romandaki entrik gayet sâde: vakit vakit kuvvetlenen, zayıflayan ve sonunda yok olan bir aşk; bu aşkın etrafında bir takım meşru, gayri meşru, tabîî, gayri tabîî sevişmelerin hikâyesi. Fakat buradaki aşkların hepsi de cinsî sevki tabîîlerin hükmünü yürüttüğü hayvanî aşktır. Arzularına karşı gelmek şahısların aklından bile geçmez. Zaten mücadele edecek kuvvetleri de yoktur. Romanın kahramanı Necdet talihini omuzlarına yüklenmiş, mütevekkil, itiraz etmeden, nereye gittiğini bilmeden gidiyor; "mademki hadisata ben hakim olamıyorum, bırakayım hadisat bana hakim olsun,, - S. 162 - sevgilisi Leylâ da onun gibi düşünülmektedir: "Ahmakça, hayvanca, körü körüne gidiyorum, gidiyorum amma nereye, amma nereye?„ - S. 184 - Zola, Thérèse Raquin romanının mukaddemesinde kahramanlarını "iradei cüziyeden mahrum, vücutlarının fatalitesi ile sürüklenen,, kimseler halinde yarattığını söyler. Yakup Kadri de kahramanlarını ihtirastan yaratıp cemiyetin içine salıvermiştir. Romanın kadın kahramanı Leylâ biraz Seniha'ya benziyor. Fakat

18 «Nur Baba», ikinci tabı, İkinci İzah, S. 13-14

19 Albert Thibaudet, Reflexions sur le roman p. 107

20 René Marchand tarafından 1932 de "Leila fille de Comorrhe» adıyla Fransızcaya çevrilmiştir.

Seniha'nın düşünceleri daha ziyade romantikti, bununkiler ise sansüeldir. Necdet'in benliğini hükmü altına alan iki kuvvet var: Sevmek veya nefret etmek. Romanın başından sonuna kadar bu iki zıt ruh hali çarpışıp duruyor. Onun sevgisi de ötekilerinki gibi fizyolojik. Maupassant'ın kahramanlarının çoğunda da aşk bir ihtiyaçtan başka bir şey değildi, aşkın ideal kısmını bir yana bırakırlardı. Yakup Kadri de kahramanlarının aynı düşünceye uyararak konuşuyor: "Leylâ onda bir girizî iptilâ olmuştu. Leylâ ihtiyacı, Leylâ ihtirası onun derisi içinde uluyan bir hayvandı,, - S. 112-.

Romanda "büyük beşeriyette olduğu gibi iki unsur muttasıl çarpışıyor: mudhike ve facia..., - S. 219 - Bu Flaubert için de öyledir. D. Mor-net'nin dediği gibi: "Realite Flaubert için de sadece tetkik edilen bir tablo değil, aynı zamanda acıklı bir komedidir de,,.

Sinir hastalıkları, bayılmak hemen bütün Fransız realist romanlarında vardır. Hatta onlar daha ileriye giderek Coupeau'yu delirium tremens'e bile müptelâ ettiler. Kiralık Konak'da Seniha, Nur Baba'da Şeyh bayılmışlardı, burada da bayılmak sırası Leylâ'da!

Romanın özelliği aşk ihtirasının ve irade yokluğunun incelenmesinden geliyor. Gerçi realist muharrirler ruh tahlillerinden kaçındıklarını söylerler. Fakat Maupassant "Natüralist mektebin sevmediği ruh tahlilini yeniden romana kor.,²¹ Zola'ninkiler gibi bu roman da ihtirasın tahlil ve incelenmesini bize gösterip anlatıyor ve roman, kadın kahramanın hayal inkisarına uğramasına bitiyor. Bu bitiriş realist romanlara yakışan bir bağlamdır.

"Yaban"²².,,

Daha ilk sayfalarına bakınca hemen anlıyoruz ki romanın kahramanı Ahmed Celâl kötümserliğin uçurumuna doğru yol almaktadır. Onun için dünyada iyi ve güzel mefhumları çoktan yok olmuştur. Ona göre insan "cinsi bozuk bir hayvandır, hem de hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanıdır., - S. 6 - Maupassant da "Sur l'Eau—Su Üstünde,, adlı parçasında: "... biz hayvanız ve iç güdünün hükmettiği hayvanlar olarak kalacağız, hiç bir şey değişmiyor.,, diyordu. Yakup Kadri milletleri birer goril sürüsüne benzetip "ne terbiye görmemiş, ne galiz, ne iğrenç, ne çirkin bir goril sürüsü...,, der. - S. 7 - Petit de Juleville, Zola'nın sanatından bahsederken: "Zola üstadı Taine gibi insanı yırtıcı ve nefesine tâbi bir hayvan telâkki ediyor. Ona göre hakikati, tabiatta olanı tasvir edebilmek için, gözümüzü aldatan zevahire kapılmayıp, daha içerilere doğru gitmek, yüksek bir medeniyetin cilâsı altında, her birimizin benliğinde bulunan bu "gorili keşfetmek lâzımdır.,²³ diyor.

²¹ P. Martino, Le Naturalisme français P. 134

²² Max Schultz tarafından «Der Fremdling» adıyla Almancaya çevrilmiştir.

²³ L. Petit de Juleville, Histoire de la littérature française, t: III, P. 204-205

Köyde olup bitenleri anlatırken, Flaubert gibi muhayyilesi bakımından romantik olan Yaban muharriri realitenin ve aynı zamanda muhayyilesinin isteklerine cevap vermek zorunda kalıyor. Köylünün yaşayışını ve âdetlerini söylerken onu kızdıran şey, Flaubert'de olduğu gibi, alelâdelik ve basitliktir. Roman kahramanı aşkı, ötekiler gibi, fizyolojik hayatın bir fonksiyonu olarak telâkki ediyor. Baştan sonuna kadar eseri kötümser bir hava kaplamış. Ta Balzac'dan başlayan bu kötümser bir görüşle insanlığı kötü göstermek fikri realist romancıların hepsinde var. Onların göstermek istedikleri şey "fena kurulmuş, binbir türlü hastalıkla dertli, binbir ihtirasın tesirinde bulunan,, cemiyettir. Yakup Kadri'nin bu romanda yapmak istediği, kanaatimizce, budur. Fakat köylüye karşı biraz fazla sert. Nedense Fransız realistleri de kendi köylülerine karşı pek iyi bir yüz göstermemişlerdir. Hatta Balzac köylü tabakasında namuslu ve ahlâklı kimsenin pek az bulunduğunu bile söyler. Yakup Kadri Yaban'ın ikinci basımına yazdığı önsözde eserini "Bir ruh sıtmasının birdenbire acı ve korkunç bir hakikatla karşı karşıya gelmiş bir şuurun, bir vicdanın çıkardığı yürek parçalayıcı sayhaları,, diye tanıtır. Doğru; romanın hususiyeti de burada: Acı ve korkunç bir hakikati realist gözü ile müşahede edip bir ruh sıtmasının verdiği heyecanla anlatmak. Nitekim Daudet'nin orijinalitesi de "natüralistlerin hem hakikata en uygun hem de en az natüralist görüneni oluşundan ileri geliyordu"²⁴. Yakup Kadri anlatırken bazan sübjektivizme düşüyor. Fakat bu hal Fransız realistlerinde de görülür. R. Dumesnil, Maupassant'dan bahsederken²⁵, onun da Flaubert, gibi "kendini karıştırmamazlığına kendini karıştırdığını,, söyler. Flaubert'in ve Zola'nın yaptığı gibi, romancımız da köyü, güzelleştirmek endişesini duymadan tasvir ediyor. Tam bir realist metodu ile çiziverdiği Salih Ağa'nın ayaklarını anlatan parça -S. 23, 24- romancının değerini eller üstünde yükseltecek kudrettedir. Bruntiere'in, Flaubert'in tasvirdeki ustalığı hakkında söylediğini²⁶ Yakup Kadri için de kullanıp "dilsiz şeyleri dile getirmesini bilen,, mükemmel bir sanatkâr diyebiliriz. Tarlalarından köye dönen köylüler bize Maupassant'ın "La Ficelle,, adlı hikâyesindeki köylülerin pazara gidişlerini hatırlatıyor. Sürülerin köye dönüşü tasvirinde Daudet'nin "Le retour du troupeau-Sürünün dönüşü,, nü duyar gibi oluyoruz. Kitap, öldürmek veya evlendirmek gibi alışılmış usullere baş vurmadan bitiyor ki bu da realist bitiriş tarzıdır.

" Bir Sürgün,,

Romancılığa başlamadan önce hikâye yazan Yakup Kadri, hikâyeciliği unutamadı. Zola ve Maupassant gibi o da romanlarını " çeşitli

²⁴ Jules Lemaître, Les contemporains P. 123

²⁵ René Dumesnil, Guy de Maupassant p. 217

²⁶ Bruntière, Le Roman Naturaliste, p. 163

sahnelerden, bir yerin hususî tedkiki ile hazırlanmış tablolar „ dan meydana getiriyor. Romanın kahramanı Hikmet aynı yerde yaşamaktan bıkmış usanmıştır. Bilmediği fakat güzel olduğunu sandığı yeni ufuklara, yeni âlemlere gitmek arzusu ile yarıyor. Yakup Kadri'deki bu " kendinden kaçış", Flaubert'de, Maupassant'da da vardı. Maupassant "Au Soleil Güneşte,, isimli parçasında: "Her gün aynı ufku karşısında, aynı gökün altında, aynı mobilyelerin etrafında, aynı hareketlerle, aynı işlere başlamak kuvvetini kendinde bulanlara ne mutlu „ der. Hikmet hül-ya ile hakikat arasında gidip gelmektedir. Ne istediğini ne yapacağını bilmiyor. Bilmediği içinde ümitsizliğe, ümitsizlikten kötümserliğe düşüyor. Hayal ile gerçeği birbirinden ayırmasını bilemiyor; hayal inkisarlarına uğrayışının sebebi de budur.

Flaubert'in kahramanlarından söz açan P. Bourget, onların, inkârına ve kaçınılmasına imkân olmayan realite ile uzlaşmalarından ötürü felâkete sürüklendiklerini söyler; Roman kahramanı bitip tükenmeyen tahlillerle kendini yiyip bitiriyor. Yakup Kadri de, Flaubert gibi "kahramanlarının talihini kendi talihine benzeterek,,²⁷ tetkik ediyor: "Kendimden hiç bir gün memnun olmamışımdır. Mütemediyen kendimi tahlil ede ede hırpalamışım „²⁸ der. Roman sonuna kadar, hayatın akışına kendisini bırakmış bir ruhun tahlilleri halinde devam edip gidiyor. Neticede mücadele imkânını büsbütün kaybeden iradesiz roman kahramanı mukadderata boyun eğer ve roman Hikmet'in ölümü ile biter.

Beş romanı okuyup bitirince kayda değer bazı noktalar buluyoruz: Romanların konuları çok defa, bozulan cemiyetlerde, bozulan fertlerin tedkididir: Kiralık Konak'ta Seniha; Nur Baba'da Nur Baba; Sodom ve Gomore'de Leylâ; Fransız realistlerinin çoğununda yaptığı budur: Zola'nın "Rougon Macquart,, serisi, Maupassant'ın "Une Vie-Bir Ömür,, romanı gibi. Şahıslara gelince, onlar muhayyilenin yarattığı ile realitedeki olayların çarpışmasından doğan hayal inkisarına uğrarlar; ön, hattâ arka planda gelenlerin akibeti bunu gösterir: Kiralık Konak'ta Seniha, Hakkı Celis; Nur Baba'da Ziba, Nigâr; Sodom ve Gomore'de Leylâ ve Necdet; Yaban'da Celâl. Bu tarz düşünüş, nasıl olmak istersek öyle olduğumuza inanışımız, yani " Bovarysme „ dir. Erkek kahramanlar bilhassa aşk karşısında korkak ve iradesizdirler: Kiralık Konak'da Hakkı Celis; Sodom Gomore'de Necdet; Yaban'da Celâl, Madame Bovary'de de Leon ve Rodolphe iradesiz idiler.

Şahısların çoğu, en ziyade erkekler, kendilerini inceden inceye tahlil ederler, yaptıkları kusurları affetmezler ve hayatlarından hiç bir zaman memnun olmazlar. Onlara göre yaşamak çok ızdıraplı, çok azap

²⁷ P. Bourget, Essais de psychologie contemporaine, t : 1, p. 139.

²⁸ Yedigün mecmuası No. 261

verici bir şeydir. Fransız realistlerinin romanlarında olsun, Yakup Kadri'nin romanlarında olsun kalbe hüznü veren kasvetli havayı yaratan da bu çeşit tiplerdir.

Burada mecburî olarak hülâsa şeklinde verdiğimiz, beş romandaki "Tesir,, leri belirtmeğe çalışan araştırmamızı bitirirken şöyle düşünüyoruz: Fransız realistlerinin tesirleri hayırlı neticeler vermiş ve Yakup Kadri'nin eserleri, olgun birer meyva halinde karşımıza çıkabilmek için yabancı iklimlerden gelen fikirlerle aşılınıp, bu topraktan olan heyecanlı bir ruhun sıcak muhitinde ermiş ve mükemmelleşmiştir. Romanlarının değerini de bizden oluşları içinde bizden olmayışlarında, bizden olmayışları içinde bizden oluşlarında aramalı.

Ankara, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Institut de langue et de littérature française. Sujet indiqué par le Prof. Jean Comborde.

L'INFLUENCE DES REALISTES ET NATURALISTES FRANÇAIS DANS CINQ ROMANS DE YAKUP KADRİ

NECDET BİNGÖL

^Docteur es lettres

Toutes les époques de l'histoire, ou à peu près, comportent des courants d'influence d'un peuple à l'autre, qu'on peut qualifier de "migration d'idées", et qui passent parfois sans modification ou parfois varient selon les races, les climats, les particularités de leur caractère propre.

Pour parvenir à la maturité, pour produire des œuvres parfaites, toute littérature - quelle qu'elle soit - se nourrit des chefs-d'œuvre des autres pays. D'Alembert disait déjà en 1768: "Toutes les nations éclairées doivent donner et recevoir. Cette vérité est trop essentielle aux progrès des lettres pour être oubliée ou méconnue de ceux qui les cultivent.",

L'intérêt actif qu'avec les réformes du Tanzimat nous commençâmes à témoigner à la civilisation, à la culture et à la littérature occidentales impliquait plus ou moins l'abandon de la culture arabo-persane et de la littérature qui en est un élément. Avec le Tanzimat est né l'engouement pour la France et les lettres françaises, que les nôtres prennent pour modèle. Il faut toutefois tenir compte du fait que cet engouement a été précédé de la répercussion des idées de la Révolution française sur certains jeunes hommes familiarisés avec la culture française. Après quoi l'on peut rechercher les effets de l'admiration qu'a inspirée celle-ci. Soulignons d'autre part que cette orientation coïncide avec la période où dans la poésie française règne le lyrisme que notre littérature cultivait depuis bien longtemps. La littérature française, débordant du cadre étroit du classicisme, rompt avec la Raison et levant haut l'étendard de la liberté, s'abandonne au torrent impétueux de l'imagination, part à la conquête du Rêve. En faisant une part si grande à ce rêve, la poésie française évolue vers cette "abstraction", qui a depuis des siècles été la base de la nôtre, et se rapproche ainsi de la poésie turque. Ce rapprochement, cette sorte de parenté organique et spirituelle qui s'établit ne s'en tiennent pas à la seule poésie; ils se manifestent également dans deux genres qui commencent à peine à s'implanter, le théâtre et le roman.

A l'époque où nos écrivains adoptèrent la manière occidentale, le réalisme était déjà inauguré en France, ce qui ne les empêche pas d'imiter les romantiques. " L'Amour en caleche „ de Racaizade Ekrem et " Zehra „ de Nabizade Nâzım sont à cet égard une petite exception. Ce qui prouve que les écrivains du Tanzimat, qui témoignaient d'un intérêt excessif pour le romantisme, n'étaient pas séduits par l'aspect quelque peu brutal des œuvres qui relèvent du réalisme.

Quand à l'école de la Serveti-Fünun, tout en demeurant sous l'influence de Lamartine, de Musset, de Hugo, elle éprouvait une admiration profonde pour Balzac, pour Stendhal et même pour tous les réalistes et naturalistes, et entendaient faire comme eux. Les pages de la revue Serveti - Fünun accusent éloquentement leur influence. C'est ainsi que le romancier le plus représentatif de cette école, Halid Ziya, déclarait vouloir procéder de Balzac, de Stendhal, de Bourget¹; et Mehmet Rauf, lui, disait que: " ...le roman doit être un procès-verbal de la société; il faut repousser, refuser la caduque théorie de l'Art pour l'art, que nous avons d'ailleurs mal comprise. ²„ On voit donc que renonçant à errer yeux fermés dans le Réve, les écrivains de la Serveti - Fünun se rendent compte qu'il est temps d'aborder le réel. Mais ils entendaient aborder une réalité où la poésie entraînait souvent à une dose excessive dont il faut les excuser, car, privés des émotions qu'apporte la vie collective, ils reherehaient un monde où oublier la gêne et l'oppression du monde extérieur, et le trouvaient en eux-mêmes. La plupart des écrivains de cette période d'absolutisme total s'étaient bon gré mal gré retirés dans leur coquille, dans leur tour d'ivoire.

Ce goût de l'école de la Serveti-Fünun pour le réalisme s'était développé si fort chez les écrivains du Fecri-Âti qu'ils croyaient même avoir, avec " Çıkma Sokak - l'impasse „ franchi une étape décisive vers la réussite complète. Mais ils avaient beau croire adopter la formule de "l'Art pour l'homme„, et de "l'Art pour la vie„, ils n'en demeureraient pas moins éminemment subjectifs.

Pour ce qui est des lettres dans les temps derniers, il semble que l'on puisse déceler dans le roman turc l'influence collective ou successive des courants littéraires venus d'autres pays, le romantisme et le réalisme français toujours en tête, et cela grâce aux traductions ou encore au fait que la plupart de nos romanciers sont familiarisés avec les langues étrangères.

Que si l'on considère sous l'angle du réalisme les différentes époques de notre littérature, on constate que certains de nos écrivains ont bien tenté de nous dépeindre le réel, mais que, n'en ayant effleuré que la surface, ils sont incapables de fixer les tendances des groupe-

¹ Halid Ziya, Préface de Kırık Hayatlar, p. 7

² Serveti - Fünun, tome XVIII, No. 445

ments et des classes formant la société ou l'image des mœurs et de la vie sociale. Or les réalistes français qu'ils prennent pour modèles avaient su tracer le tableau du milieu social où ils vivaient. S'il faut rechercher les raisons pourquoi les nôtres n'y ont pas réussi, on peut dire, comme A. Hamdi Tanpınar, que " Ces problèmes ne forment pas chez nous l'objet de sérieuses discussions; et d'autre part nos écrivains ne peuvent trouver dans leur propre milieu la matière qu'il leur faut, car nous manquons de penseurs, de philosophes qui considèrent la vie sociale sous le seul angle de la pensée.³ „

Ayant essayé de dire en quelques mots l'influence des courants littéraires français, nous passerons maintenant au sujet qui nous occupe et tenterons d'indiquer celle des écrivains réalistes et naturalistes français dans les cinq romans de Yakup Kadri qui appartient plutôt à la "période d'épanouissement de la "Littérature nationale„. Mais nous ferons auparavant l'observation suivante sur le réalisme et le naturalisme: les différents auteurs en ont donné des définitions divergentes, de sorte que ce qui ressortissait au réalisme aux yeux des uns procédait du naturalisme aux yeux des autres, et réciproquement⁴.

Le réalisme veut que le réel, tel que nous le montrons la nature, l'observation et le document, soit reproduit sans modification, sans que l'altèrent les réactions ou la sensibilité de l'auteur. Le naturalisme, s'affirmant comme "courant„, original après avoir adjoint l'expérimentation à la méthode réaliste, a suivi les traces de Flaubert et des Goncourt. C'est pourquoi nous considérons le naturalisme comme une forme évoluée du réalisme, enrichie de l'expérience et des méthodes scientifiques de celui-ci. Et comme le réalisme est antérieur au naturalisme et a fait ses preuves avant lui, nous les confondons tous deux afin d'éviter les classifications et les définitions qui s'enchevêtrent, et adaptons la dénomination de "réalisme„. U y a aussi lieu de dire ce que nous entendons par "influence„. Ce n'est certainement pas l'imitation servile de l'action ni des caractères romanesques. S'il en était ainsi, les romans de Yakup Kadri ne mériteraient guère qu'on s'y arrête. Ce que nous cherchons est, comme dit Thibaudet, "l'imagination qui allume l'imagination„. Il est hors de doute que le désir d'égaliser les maîtres en matière de création est salutaire et féconde-à condition toutefois de n'y perdre point sa personnalité.

Nous voyons fréquemment, quand il nous arrive d'étudier la vie d'un artiste, que l'admiration qu'il éprouve à l'égard de celui qui lui servira de modèle s'est tournée à l'imitation, c'est-à-dire à l'influence agissante. Les premiers ouvrages de Racine ne fourmillent-ils pas de

³ Yeni Edebiyat, No: 3

⁴ Par exemple, G. Lanson, David - Sauvageot, G. Pellissier, E. Maynial, J. de Goncourt, Zola, A. Thibaudet, Dunesmil, P. Martino différent tous d'avis à ce sujet.

reminiscences cornéliennes ? Moliere à ses debuts, adopte les procedes de ses devanciers. On peut en dire autant de La Fontaine.

Nous avons dit que l'imitation, c'est-à-dire l'influence commence par l'admiration. Aussi ferons-nous bien de parler des ecrivains que Yakup Kadri estime et apprecie particulierement, et qui ont aide à la formation de sa personnalite litteraire.

Dans un article intitule "Oubli,, que Yakup Kadri avait publie à l'occasion de l'anniversaire de la naissance d'A. Dumas pere, il declarait avoir jadis beaucoup aime Monte Cristo et admirer Dumas, non sans ajouter: "Il est vrai qu'il y a eu dans ma vie intellectuelle une epoque où j'ai commence à trouver Dumas pere terne et etroit. Les tendances au realisme de l'ecole de "la Nouvelle Litterature,, mon egalemeent jete dans les bras des Daudet, des Concourt et des Zola., Dans la reponse qu'il a bien voulu faire à une lettre, il m'ecrit d'autre part: "Stendhal et Balzac sont parmi les romanciers français ceux que j'ai lus avec un tres vif plaisir dans ma jeunesse. A l'heur presente, je suis quasiment intoxique de Proust et de Jules Romains. Mais je ne crois pas qu'ils aient en une influence directe sur moi., Yakup Kadri dit a un journaliste qui l'interroge: "Comme je l'ai déjà declare, j'ai subi l'influence de Flaubert et de Zola.,⁵ A un autre interviewver il repond: "C'est d'abord sous l'influence d'Ibsen que j'ai compose mes premiers livres. On a pu voir plus tard, chez moi, celle de Maupassant. Cest a cette epoque que Refik Halid et moi, inspire par Maupassant, nous sommes mis à choisir nos personnages et nos sujets dans le peuple et dans les campagnes.,⁶ Max Schultz, le traducteur allemand de "Yaban,, signale que "Yakup Kadri s'est beaucoup occupe des litteratures europeennes, et a lu Flaubert, Daudet, Maupassant et mÇme Bourget.,⁷

Les romantiques n'auraient-ils exerce aucune influence sur les cinq romans de Yakup Kadri que nous etudions ici ? Il est parfaitement possible de declarer d'autres influences que celles du realisme et du naturalisme dans les romans de Yakup Kadri, qui connaît, par les exemples qu'il en donne, excellemment la litteratnre française, des classiques aux symbolistes. Mais cela nous entrainerait loin de nôtre propos.

Nous nous bornerons à rechercher dans les cinq romans suivants l'influence de Daudet, de Zola, des Goncourt, de Maupassant, de Flaubert, brefde ceux qui sont consideres comme les veritables representant des ecoles realiste et naturañiste.

⁵ Interviewv accordee à M. Cevdet Perin, le 17 Avril 1939, et restée inédite.

⁶ Numero du 15 Octobre 1942 de la revue « Dikmen ».

⁷ Max Schultz, Der Fremdling, p. 21

"Kiralık Konak,,

Il est, en matière de composition romanesque, un procédé qui, introduit par le réalisme, est en quelque sorte le fondement même de Madame Bovary, procédé en vertu duquel la trame du roman conquiert sa valeur en tant qu'elle contribue à former le caractère des personnages. C'est bien sur quoi repose l'intrigue de *Kiralık Konak*. Tous les épisodes y sont ordonnés de manière à mettre en relief la personnalité des héros. L'auteur accorde au milieu toute l'importance qu'il requiert pour ce qui est de souligner les rapports de ces héros, ou de leur monde intérieur, avec le monde extérieur, et nous les montre dans leur milieu propre. Le canon du réalisme ne veut-il pas qu'il soit tenu compte de ce milieu pour exposer au lecteur le caractère des personnages? Ceux de *Kiralık Konak*, tout comme chez Zola, et compte tenu de l'époque où ils vivent, sont moins individualisés que représentatifs de la société dont ils font partie. Naim efendi, Servet bey, Seniha, Hakkı en sont des échantillons typiques. Les réalistes ont entendu établir un rapport entre le vêtement et celui qui le porte. Pour eux, le vêtement est la forme extérieure de la personnalité. C'est par le costume que les Goncourt s'efforçaient d'expliquer jusqu'au caractère d'un temps donné.

Yakup Kadri est de même avis, et pousse les choses jusqu'à expliquer par l'accoutrement les modifications qui se produisent dans la structure morale des individus d'une société. Les personnages du roman jouent chacun leur rôle selon la formation morale qu'ils ont reçue, et tout soumis à leur destinée qui ne peut changer. Un sentiment de sympathie et d'identité nous rapproche de Naim efendi, dont le type est dessiné par quelques traits de plume. Mais il sait en même temps ne pas mêler sa personne à son récit. Le livre contient un autre type excellemment campé, Seniha, qui ressemble étrangement à Emma Bovary. Toutes deux sont des créatures à l'esprit indoïent, aptes aux rêveries, pourvues d'imagination romanesque, tentées d'évasion. Emma est une femme à la recherche de pays imaginaires propres à assouvir les besoins de son âme, s'efforçant de créer dans le réel le monde qu'elle pense, qui bouleverse sa vie pour son idée fixe et liquide sa déception de la manière que l'on sait. C'est du nom de Bovarysme que Jules de Gaultier avait désigné son aberration. Seniha comme Madame Bovary vivent le même état d'âme: « Un ennui pesant enveloppait ses nerfs, tout comme cette pénombre,, -*Kiralık Konak* p. 24- "...et l'ennui, araignée silencieuse, filait sa toile dans l'ombre à tous les coins de son cœur. „⁸ A son institutrice qui lui parlait de l'Europe: Seniha disait sans cesse. Oue faut-il Madame, pour vivre cette existence? " -P.25- Emma " envoyait les existences tumultueuses, les nuits masquées,

les insolents plaisirs avec tous les eperduments qu'elle ne connaissait pas et qu'ils devaient donner „⁹ Voici que maintenant Seniha traverse une crise de l'âme analogue à celle d'Emma: " Depuis quelques jours elle ne quittait presque plus sa chambre, n'ayant envie ni de voir personne, ni d'être vue. Elle souffrait cruellement de ce que les habitants de la maison entraient chez elle, et ne répondait à aucune des questions qu'on lui posait. „ -p. 36- " Emma devenait difficile, capricieuse. Elle se commandait des plats pour elle, n'y touchait point, un jour ne buvait que du lait pur, et, le lendemain, des tasses de thé la douzaine. Souvent, elle s'obstinait à ne pas sortir, puis elle suffoquait, ouvrait les fenêtres, s'habillait en robe légère „¹⁰. Des années durant, Naim efendi cherche à guérir Seniha: "Les médecins lui conseillèrent de changer d'air, de vivre à la campagne ou au bord de la mer. " - p. 43 - " II (Charles) la (Emma) conduisit à Rouen, voir son ancien maître. C'était une maladie nerveuse; on devait la changer d'air „¹¹. Seniha était " mystérieusement attirée par les cîtes lumineuses et joyeuses d'Occident, „ - p. 39 - Thibaudet dit: „ C'est le désir d'être ailleurs, c'est du bovarysme. " Emma attend que le temps remédie à sa situation, elle espère tous les jours que quelqu'un viendra l'en tirer. Seniha, elle aussi, " attendait l'homme qui lui ouvrirait de vastes et splendides horizons. " - p. 92 -

Yakup Kadri s'est servi à son tour du motif du rêve que Flaubert a introduit dans Madame Bovary. Flaubert retourne à la réalité après avoir étalé sous nos yeux le tableau d'une nuit de rêve; de même, Yakup Kadri éprouve le besoin de revenir à la réalité quand il a eu dessiné le décor des îles au clair de lune. L'amant de Seniha, Faik " songe à toutes sortes de petites affaires à régler, à ses dettes venues à échéance „. C'est le contraste pénible entre le réel et l'idéal. Rodolphe y tombe aussi. " Car, enfin, exclamait-il en gesticulant, je ne peux pas m'expatrier, avoir la charge d'un enfant; „¹² Quand elle était éprise de Léon, la métamorphose survenue dans l'âme d'Emma avait déteint sur le physique: „ Emma maigrit, ses joues palirent, sa figure s'allongea. Avec ses bandeaux noirs, ses grands yeux, son nez droit, sa démarche d'oiseau, et toujours silencieuse maintenant, ne semblait-elle pas traverser l'existence en y touchant à peine, et porter au front la vague empreinte de quelque prédestination sublime? „¹³ Meme changement chez Seniha, amoureuse de Faik: "Ce visage presque ovale jadis et d'un ton rose au bas des joues, acquit une chaude pâ-

⁹ Id. p. 73

¹⁰ Id. p. 72

¹¹ Id. p. 73

¹² Id. p. 221

¹³ Id. p. 117

leur et s'allongea délicatement ,, "... Ses regards devinrent langoureux et sa demarche, sa façon de s'asseoir ou de se tenir debout prirent un air de gracieux abandon. Elle était pareille aux branches qui remuent au vent. «-p. 62- "Elle (Erama) devenait bien sentimentale. Il avait fallu échanger des miniatures; on s'était coupé des poignées de cheveux... ,, " "Seniha s'efforçait, dans attitudes sentimentales et; re-veuses, d'élargir, de reculer les bornes de son amour,,. Elle fait présent à son ami "d'une boîte en or, petite comme une noisette, une minuscule bourse de soie brodée, un médaillon grave d'hieroglyphes.,, -P 84-

Seniha et Emma, incapables de sortir de leur milieu, ont les mêmes manières de penser. Seniha se demande "ce que Belkis hanım a bien pu faire pour être plus heureuse qu'elle,, , cette Belkis "épaisse, vulgaire et grossière dans ses façons et sa mise.,, -p. 114- "Elle (Emma) valait bien, cependant, toutes celles qui vivaient heureuses! Elle avait vu des duchesses à la Vaubyessard qui avaient la taille plus lourde et les façons plus communes.,, ¹⁵

Les personnages de Madame Bovary ont un caractère collectif dominant, qui est l'absence de volonté. La même particularité pèse sur les personnages de Kiralık Konak, bien qu'ils soient tous d'origine et d'éducation différentes. Naim efendi est sans volonté dans son amour pour Seniha; Seniha dans le sien pour Faik; Hakkı dans son attachement pour Seniha. Cette sorte d'aboi-tion de la volonté montre bien que le fatalisme qui est la marque de roman réaliste est l'idée directrice de Kiralık Konak. Emma, qui s'est abandonnée à Pennui, croit y trouver un remède dans ses amours toujours renouvelés. Elle finit dans la déception et la déception. C'est également le lot de Seniha.

"Nur Baba,,

Yakup Kadri déclare dans une interview: "Je me suis affranchi de l'influence de l'Occident avec "Erenlerin Bağından,, et me suis retrouvé. Ce retour à moi-même,, cette recherche m'ont conduit au mysticisme. C'est là-dessus que j'ai composé Nur Baba.,, ¹⁶ Ce livre est-il réellement le produit d'un tel "retour,, ou recèle-t-il quelque influence? C'est ce que nous allons essayer de démêler. "Le Second Éclaircissement,, qui précède la deuxième édition du roman nous indique nettement la pensée qui a présidé à sa création. Nur Baba est une description minutieuse des coutumes et règles de la secte des Bektachis, d'existence multiséculaire dans notre pays. Les Gon-

¹⁴ Id. p. 187

¹⁵ Id. p. 72

¹⁶ No : 22 de la revue Dikmen, 15 Octobre 1942

court avaient bien entrepris de dessiner les diverses classes • de" la société où ils vivaient mais l'attention exagérée qu'ils portaient aux détails vestimentaires et au décor les avait quelque peu empêché de réaliser leur ambition. Yakup Kadri sait dire ce qui est susceptible d'intéresser le lecteur sans s'appesantir sur les détails. On connaît ces photographies de sites ou de villes qui mises à côté l'une de l'autre, en montrent l'aspect général; prises chacune à part, elles sont fragmentaires; mais leur réunion restitue l'ensemble de l'objet. C'est par le même procédé que Nur Baba, dans ses chapitres successifs, compose un paysage complet. Les réalistes faisaient leurs romans au moyen d'une succession de tableaux. Pour Thibaudet, "cette composition par tableaux est destinée à donner la sensation de la vie, d'un écoulement qui n'est pas enfermé dans un cadre, qui n'a proprement ni commencement, ni fin.,¹⁷

Grandi, forme pour ainsi dire dans un milieu adonné aux plaisirs de la vie, le héros du roman* Nur Baba, sera, conformément à la conception réaliste, soumis à l'influence de ce milieu. C'est ce qui fait qu'il apparaît sous les traits du sensuel. Les héros de Zola représentaient souvent une classe de la société. Nur Baba représente, lui, le type du cheikh d'un couvent corrompu de Bektachis. Comme tous les réalistes, notre romancier aussi veut écrire le roman des classes et des individus dégénérés. Et la satire, l'ironie cachée, thèmes fondamentaux des écrivains réalistes, y seront constamment maniés non seulement contre l'individu mais contre la société elle-même. L'auteur, qui n'admet pas la déchéance dans l'amour et la passion, a créé dans Nur Baba des personnages chez qui l'amour est plus physique que mystique, chose toute naturelle pour un auteur réaliste, l'homme n'obéissant qu'à son instinct.¹⁸ Zola disait vouloir peindre le "débordement des passions,,. Nigâr, la maîtresse de Nur Baba, est une héroïne de roman réaliste : "elle est, de caractère, timorée, indécise et sans volonté,,. Après avoir lutté pour ne pas se livrer au désir du Cheikh, elle s'y soumet sans restriction. Elle s'inclinera devant sa destinée, ne tentera rien pour échapper à la pression de son instinct. Car chez Yakup Kadri, comme chez les réalistes français, les nerfs dominent la volonté.

Le roman se termine de manière à donner l'impression de la continuité d'une vie, mais toutefois sans aboutir à ce qu'on appelle une "fin,, et dans une sorte d'acceptation du sort. Thibaudet dit de cette acceptation, devenue traditionnelle dans le roman réaliste: "Depuis plus d'un demi-siècle, le roman français suit uniformément cette

¹⁷ A. Thibaudet, Gustave Flaubert, p. 213

¹⁸ Nur Baba, Notice Préliminaire de la 2e édition, pp. 13 - 14

direction. Il est le roman d'une destinee qui s'accomplit et generale-
ment, d'un etre qui se defait: les trois romans modernes de Flau-
bert, tous les romans des Goncourt, de Daudet, de Maupassant...,¹⁹
Nigâr n'obtiendra nous plus ce qu'elle souhaite et espere, mais saura
consentir à sa destinee. C'est ainsi de sorte que finit le roman.

"Sodom ve Gomore,,

Si l'auteur de Kiralık Konak rappelle Flaubert, celui de Sodom,- par
contre, rappelle Zola. L'intrigue y est fort simple : C'est l'histoire d'un
amour qui -s'accentue ou faiblit tour à tour et finalement s'evanouit,
et d'un certain nombre de passions legitimes ou iliegitimes natu-
relles ou anti-naturelles. Mais toutes les passions amoureuses, domi-
nees par les sens, y ont un accent bestial, auquel il ne vient meme
pas aux personnages l'idée de resister. Il semble que l'auteur les a
lâches *dans la societö. Dans la preface de Therese Raquin, Zola de-
clare avoir fait de ses personnages des creatures denuees de libre
arbitre et vouees à la fatalite de leur corps. La tendance dominante
du heros de Sodom, Necdet, est l' amour ou la haine, et c'est
entre ces deux etats d'âme qu'il se debat jusqu'au bout. Mais l'amour,
chez lui, est tout physiologique. Chez la plupart des heros
de Maupassant, l'amour n'est qu'un besoin; ils en negligent l'attrait
ideal. C'est dans le meme esprit que Yakup Kadri fait dire à son
heros que "Leyla est devenue une passion bestiale. Le besoin de
Leyla, le desir de Leyla est un animal qui hürle sans arret en
lui., p. -182. Necdet a charge en quelque sorte sa destinee sur ses
epaules et suit le ehemin que lui indique son instinct, resigne,
sans objection et sans savoir où il va. "Puisque je ne puis dominer
les evenements, dit-il, je les laisse me conduire., - p. 182 - Leyla fait
de meme: "stupidement, aveuglement, betement je vais, mais où,
où?., dit-elle a son tour. - p. 184. -

Dans ce roman, "deux elements" se heurtent comme dans la
vie: la comedie et la tragedie., - p. 219- C'est aussi ce qu'on
voit chez Flaubert. Comme dit Daniel Mornet: "La realite n'est seu-
lement pour lui un tableau, elle est une tragi-comedie.,,

Les crises et les maladies nerveuses figurent dans presque
tous les romans realistes français. Ils vont meme plus loin, jusqu'à
affüger Coupeau de delirium tremens. Particularite que l'on retrouve
encore chez Yakup Kadri: Seniha et Nur Baba s'evanouissent.
Et dans Sodom, c'est au tour de Leyla de s'evanouir.

La caracteristique de ce livre reside dans l'analyse de l'amour
et de l'absence de volonte. Il est vrai que les realistes evitent

¹⁹ A. Thibaudet, Reflexions sur le roman, p. 107

l'analyse psychologique; mais Maupassant "reintroduit l'etude psychologique honnie par l'ecole naturaliste.,²⁰

Sodom, comme les romans de Zola, nous fait le recit de l'analyse et de l'investigation de l'amour, et se termine par la desillusion totale de l'heroine, ce qui est un épilogue digne du roman realiste.

"Yaban,,

Des les premieres pages du livre, nous voyons le heros s'ache-miner vers les abîmes du pessimismes. Le bien et le beau n'existent plus â ses yeux sur la terre. Pour lui l'homme n'est qu'une bete degeneratee "la plus mechante, la plus commune, la moins aimable des betes., - p. 6 - Maupassant disait dans Sur l'Eau: "...nous sommes des betes, nous restorons des betes que l'instinct domine et que rien ne change., Yakup Kadri compare les peuples â ces troupeaux de gorilles, "si sauvages, si laids, si obcenes., - p. 7 - Parlant de l'art de Zola, P. de Juleville fait la reflexion suivante: "Pour l'auteur, des Rougon-Macquart comme pour Taine, qui fut son maître, la nature humaine est celle d'un animal fercece lubrique. Il faut, si l'on a souci de faire vrai, penetrer au delâ d'apparences mensöngeres, et, sous le vernis d'une civilisation plus ou moins raffinees, decouvrir, soit chez l'homme du peuple, soit chez l'homme de salon, ce "gorille,, primitif que chacun de nous a dans le sang.,".

En faisant le recit des evenements qui se deroulent au village, Yakup Kadri, d'imagination romantique comme Flaubert, se trouve dans l'obligation de repondre aux exigences de la realite et de l'imagination â la fois. Ce qui l'irrite dans l'exposition de la vie et des moeures du paysan c'est, comme chez Flaubert, la trivialite et la rusticite. L'amour qu'eprouve le heros du livre, Celal, est comme chez ceux des autres romans reduit â l'instinct sexuel. E'amour est considere comme îne fonction physiologique. Une atmosphere de pessimisme regne d'un bout a Tautre de l'ouvrage. Cette tendance â deprecier l'humanite, qui date de Belzac, est patente chez tous les realistes, lesquels entendent peindre la societe "mal organisee, souffrant de mille maux soumise â toute sorte de convoitise et d'ambition.,. C'est ce que a nôtre sehs Yakup Kadri â son tonr a voulu faire dans ce livre. Mais il est exagerement severe pour les paysans. II s'est fait que les realistes français n'ont pas ete tendres pour eux. Et Bolzac,

²⁰ P. Martino, Le Naturalisme français, p. 134

²¹ L. Petit de Juleville, Histoire de la langue et de littérature françaiset: III, p. 204.

corsant les choses, affirme que la classe paysanne compte peu d'honnêtes gens. Dans la préface qu'il a écrite pour la dernière édition de *Yaban*, Yakup Kadri caractérise son œuvre comme "le cri déchirant d'une conscience brusquement placée au milieu d'une crise morale en face d'une pénible et triste réalité., C'est exact; et la réside d'ailleurs la particularité du roman, qui est d'observer cette même réalité avec les yeux d'un réaliste et de traduire les manifestations d'une crise de l'âme. De reste, l'originalité de Daudet ne venait-elle pas d'être " entre les romanciers de la nouvelle école, le plus naturaliste, précisément parce qu'il le paraît le moins., ?"²²

Le romancier, dans [le feu de la narration, tombe dans le subjectivisme. Mais c'est un fait que l'on constate aussi, chez les réalistes français. Dumesnil, parlant de Maupassant, dit que "Tous les critiques ont insisté sur l'impassibilité, sur l'objectivité de Maupassant. Mais il lui est arrivé la même aventure qu'à Flaubert trahissant de son cœur et la délicatesse de ses sentiments dans ce chef-d'œuvre objectif qu'est *l'Éducation Sentimentale*.,"²³

Comme Flaubert, comme Zola, notre romancier aussi parle du village sans souci de Tembülür. Le passage-pp. 23 et 24-où il parle des pieds de Salih Ağa, décrit selon les normes de la méthode réaliste, est d'une puissance qui fait honneur à l'écrivain. Nous pouvons appliquer à Yakup Kadri ce que Brunetière dit de la puissance d'évocation de Flaubert. Le passage qui peint les paysans revenant de leurs champs nous rappelle celui d'un conte de Maupassant, *La Ficelle*. Et le retour du bétail est une reminiscence de belle page de Daudet.

Le livre se termine sans le recours habituel à la mort ou au mariage, ce qui est bien dans le ton réaliste.

" *Bir Sürgün* ,,

Nouvelliste avant que d'être romancier, Yakup Kadri n'a pu se défiler de sa première manière. Ce roman-ci, comme ceux de Maupassant et de Zola, est un assemblage de tableaux divers, considérés selon un angle particulier.

Le héros, Hikmet, est las de vivre dans un même milieu, et brûle de connaître un monde nouveau qu'il ne connaît pas mais devine plein de séduction. Flaubert et Maupassant ont connu avant Yakup Kadri cette "évasion de soi-même.,". Maupassant dit, dans *Au Soleil*: "Heureux, ceux qui ont la force de recommencer chaque jour les mêmes besognes, avec les mêmes gestes, autour des mêmes meubles, devant le même horizon, sous le même ciel... ,,

²² Jules Lemaître, *Les Contemporains*, p. 123

²³ R. Dumesnil, *Guy de Maupassant*, p. 217

Le heros oscille done entre le reve et la realite. Comme il ne sait ce qu'il souhaite ni veut faire, il trebuehe de desespoir en pessimisme. Il est incapable de distinguer le reel de l'irreel. ce qui le plonge plus avant dans ses deceptions. Comme Fiaubert, Yukup Kadri assimile la destinee de ses heros au sien²⁴ et les considere sous cet angle: "Je n'ai jamais ete content de moi; je me suis extenuée à m'analyser sans cesse,, ."²⁵

D'un bout à l'autre. le roman est une analyse perpetuelle d'une âme qui s'est abandonnee aux remous de la vie. A la fin le heros. homme prive de volonte, incapable de lutter plus longtemp, accepte tranquillement son destin, et le livre se termine par la mort de Hikmet.

On peut observer à la lecture de ces cinq romans certains points qui retiennent l'attention. Ainsi, ils consistent la plupart du temps dans l'etude de societes et d'individus corrompus, tels, par exemple, Seniha dans Kiralık Konak; Nur Baba dans NUR BABA; Leyla dans Sodom ve Gornore. Les realistes ont tres souvent fait de meme dans les Rougon-Macquart de Zola et Une Vie de Maupassant. Les personnages s'abissent la desillusion qui est la consequence du choc de l'imagination et des faits reels. Tel est egalement le sort des personnages de second plan; Seniha et Hakkı... dans Kiralık Konak; Ziba et Nigâr dans Nur Baba; Leyla et Necdet dans Sodom ve Gomore; Celal dans Yaban; Hikmet dans Bir Sürgün. Cet etat d'âme est celui des individus qui eroient etre ce qu'ils voudraient devenir; c'est autrement dit. le Bovarysme. Les heros masculins sont particulièrement craintifs et sans valonte devant l'amour: Hakkı, Necdet, Celal sont aussi lâches que le Leon et le Rodolphe de Madame Bövary. Les personnages, et en particulier les hommes, s'analysent minutieusement, ne se pardonnent aucune erreur et sont toujours mecontents de l'existence. Pour eux, vivre est une vraie souffrance. Ce sont ces types d'etres humains qui creent cette angoissante atmosphere, aussi bien chez les realistes français que chez Yakup Kadri.

En terminant ici notre étude, forcément breve, où nous avons essayer de degager les influences que recelent cinq romans de Yakup Kadri, nous constaterons que ces influences ont eu des effets heureux sur ses romans et qu'il a fallu aux livres de Yakup Kadri, pour s'offrir à nous dans leur pleine maturite, la greffe des idees venue des terres etrangeres et qui s'est parfaite dans l'atmosphere chaude d'une âme appartenant à ce sol. Il faut rehercher la valeur des romans de Yakup Kadri dans ce que les elements nationaux et etrangers se sont mutuellement emprunte.

²⁴ Cf. P. Bourget, Essais de psychologie, t: I, p. 139

²⁵ Yedigün, No: 261